

Architectuur in het Stationsgebied

"Architectuur is bouwkunst"

Uit: Bouwkundige termen, van dr. E.J. Haslinghuis

Inleiding

In januari 2011 heeft het raadslid M.G.M. Rottier schriftelijke vragen gesteld over het architectuurbeleid in het Stationsgebied. De verkregen antwoorden hebben geleid tot vervolgvragen¹.

Daarop heeft het college van Burgemeester en Wethouders toegezegd vóór het zomerreces van 2011 met een notitie te zullen komen over het architectuurbeleid in het Stationsgebied. Deze bijgevoegde beknopte notitie is het resultaat hiervan². De meeste informatie staat in de bijlagen.

De notitie staat niet op zich zelf. Het college heeft aangegeven lezingen te organiseren op de Dag van de Architectuur Utrecht (25 juni 2011). Op een nog te bepalen moment (na de zomer) vindt een raadsinformatieavond plaats over het architectuurbeleid in het Stationsgebied.

Kortom, architectuur staat op de Utrechtse agenda.

Victor Everhardt,
Wethouder Stationsgebied

Nieuwe gebouwen in het Stationsgebied, op de maquette in het Infocentrum

---

¹ Voor vragen en antwoorden zie bijlage 5.

² Deze notitie is voorbereid in het kader van een stage van een Masterstudent Erfgoedstudies aan de Vrije Universiteit Amsterdam, de heer Pim Sanders.

Architectuurbeleid in het Stationsgebied vanaf 2002

Bestuurlijke voorgeschiedenis

"In ieder geval concluderen wij dat een van de opgaven voor de komende tijd luidt: het geven van een impuls aan het Stationsgebied qua stedenbouwkundige kwaliteit, architectuur, verblijfskwaliteit en aanbod van functies die tot in lengte van jaren een positieve waardering krijgt van het publiek".

Zo schreef het college van B&W in het raadsvoorstel bij de eindrapportage Stationsgebied van januari 2002.

De raad nam op 15 februari 2002 de raad de motie "kwaliteitsaspecten Masterplan" aan", waarbij het college werd opgedragen als uitgangspunt voor het Masterplan hoogwaardige architectuur te hanteren.

Bij de behandeling van het raadsvoorstel "Masterplan Stationsgebied Utrecht" in december 2003 nam de raad één amendement (kwaliteits randvoorwaarden bestemmingsplan Stationsgebied) en twee moties (architectuurprijsvraag en bouwmeester) aan over architectuur.

Amendement " Kwaliteits randvoorwaarden bestemmingsplan Stationsgebied" (2003: A83)

Besluit 5: geen bestemmingsplan vast te stellen zonder dat eerst aan de raad ter vaststelling zijn voorgelegd:

- a. Bindende en controleerbare kwaliteitskaders:
- b. De "Hoogbouwvisie" als kaderstellend document.

Motie "Architectuurprijsvraag"(2003: M165):

Roept het college op bij de uitwerking van het Masterplan Stationsgebied gebruik te maken van ontwerpprijsvraag voor de meest prominente onderdelen van het plan, en geeft het college in overweging hierbij een stadsarchitect of -supervisor aan te stellen.

Motie "Bouwmeester" (2003: M184):

Is van mening dat voor het waarborgen van mooie architectuur in het Stationsgebied het aanstellen van een stadsbouwmeester noodzakelijk is.

In het raadsvoorstel over de actualisatie Masterplan Stationsgebied (raadsbehandeling en – besluit op 4 november 2004, reageerde het college als volgt (blz. 3):

"De bewaking van de functionele en architectonische kwaliteit van gebouwen is ons inziens voldoende geregeld en wordt o.a. uitgewerkt in het protocol "ontwerp prijsvragen" dat in november aan de commissie Stedelijke Ontwikkeling ter informatie wordt voorgelegd"

Over amendement A83/Motie 173 (blz.21-22):

"Voor het stationsgebied is inmiddels een 'Referentiekader Openbare Ruimte' opgesteld dat niet alleen de context van de publiek toegankelijke ruimte beschrijft maar ook kaders formuleert voor de bebouwde randen hiervan.

Naast dit referentiekader is er de Utrechtse Welstandsnota, thans in besluitvorming. Binnen deze welstandsnota is de beoogde kwaliteit voor het Stationsgebied ook beschreven. Hierdoor zijn meteen de architectonische kwaliteitskaders voor de planuitwerking verankerd in de welstandstoetsing. In deze welstandsnota, gecombineerd met de structuurvisie, worden ook de principes uit de hoogbouwvisie geïntegreerd. Een beeldkwaliteitsplan is, door de combinatie van referentiekader openbare ruimte en welstandsnota overbodig geworden."

Over M184 (blz. 27):

"Een externe visie op de stedenbouwkundige samenhang en kwaliteit kan worden geleverd door een stedenbouwkundig supervisor. Omdat Utrecht heeft gekozen om zelf de regie te houden op het plan, is dit niet een figuur die zelf ontwerpt of een sterke eigen stempel op de planontwikkeling drukt. De supervisor fungeert als mentor c.q. coach van stedenbouwkundigen en ontwerpers van gemeente en private partners. Daarnaast heeft hij/zij een ambassadeursrol in de richting van de welstandscommissie en de politiek.

Het Masterplan heeft twee verschillende dominante kwaliteiten: architectuur en openbare ruimte. Daarom hebben wij twee deskundigen aangesteld, te weten ir. Bert Dirrix (architectuur) en ir. Ank Bleeker (openbare ruimte).

In het kader van de uitvoeringsovereenkomst komt er een kwaliteitsoverleg tussen de gemeentelijke supervisors, de rijksbouwmeesters en de spoorbouwmeester. Dit kwaliteitsoverleg zal een belangrijke rol spelen, naast de eerder genoemde kaders als Welstandsnota, Referentiekader Openbare Ruimte en ontwerpprijsvragen in het waarborgen van de architectonische kwaliteit."

Vastgestelde beleidsnota's

De gemeenteraad heeft daarna de volgende nota's vastgesteld:

- Welstandsnota (met o.a. een passage over architectuur in het Stationsgebied) vastgesteld op 24 juni 2004
- Structuurvisie 2015 –2030 (met passages over architectuur)
- De hoogbouwvisie (vastgesteld 13 januari 2005); met daarin de maximale maten in het Stationsgebied
- Het structuurplan Stationsgebied (vastgesteld op 6 december 2006)

Informatie aan de gemeenteraad

De raad/ raadscommissie werd bij volgende onderwerpen geïnformeerd over de architectuurontwikkelingen:

Algemeen:

- Bij brief over het referentiekader openbare ruimte van september 2005;
- Bij brief over het protocol ontwerp prijsvragen van 26 april 2004;
- In de bestuursrapportage Stationsgebied van september 2005;

Specifiek:

- Diverse brieven over individuele projecten waarin architectuur ter sprake kwam (o.a. OV-terminal, Muziekpaleis, Catharijnesingel, Bibliotheek).

Bovendien werd de gemeenteraad via de “wensen- en bedenkingen” procedure, betrokken bij de besluitvorming over de bilaterale ontwikkelovereenkomsten³.

Voor wat betreft een uitgebreid overzicht van de college- en raadsbesluiten over dit onderwerp, zie de besluitenhistorie, bijlage 1.

De organisatie van de kwaliteitsborging

Kwaliteitsborging in het Stationsgebied vindt plaats in een drietrapsraket waarbij:

- Het kwaliteitsoverleg (met de rijks- en spoorbouwmeester) toeziet op het masterplan niveau, inclusief de OV-terminal;
- Het stedenbouwkundige atelier op de stedenbouwkundige en de openbare ruimte aspecten en
- De Welstandscommissie op de architectuur van de projecten.

Verder is kwaliteit geborgd in de bilaterale ontwikkelovereenkomsten.

Opvallende zaken

Er vallen enkele zaken op:

- de bestuurlijke aandacht voor architectuur leidt in de loop der tijd tot 1 (gedeeltelijk) amendement en 3 moties.

De raadsinterventie op het terrein van stedenbouw vertaalt zich in 6 amendementen en 22 moties.

Terwijl bij de UCP plannen uitgebreide beeldkwaliteitsboeken zijn gemaakt, heeft het college daar bij de plannen voor het Stationsgebied van afgezien.

OV-terminal, Stadskantoor en Rabobank in één beeld

---

³ zie o.a. brief van 6 december 2005 over de contractaanpassingen in de bilaterale ontwikkelovereenkomsten.

Overzicht bijlagen

Bijlage 1: Besluitenhistorie architectuur- en stedenbouwbeleid

Bijlage 2: Amendementen en moties over stedenbouw

Bijlage 3: Organisatie kwaliteitsborging

1. Uittreksel Uitvoeringsovereenkomst Rijk – gemeente
2. Reglement Atelier Stedenbouw
3. Matrix
4. Overzicht leden
5. Uittreksel standaard passage in de ontwikkelovereenkomsten

Bijlage 4: Betrokken architecten bij de verschillende bouwwerken

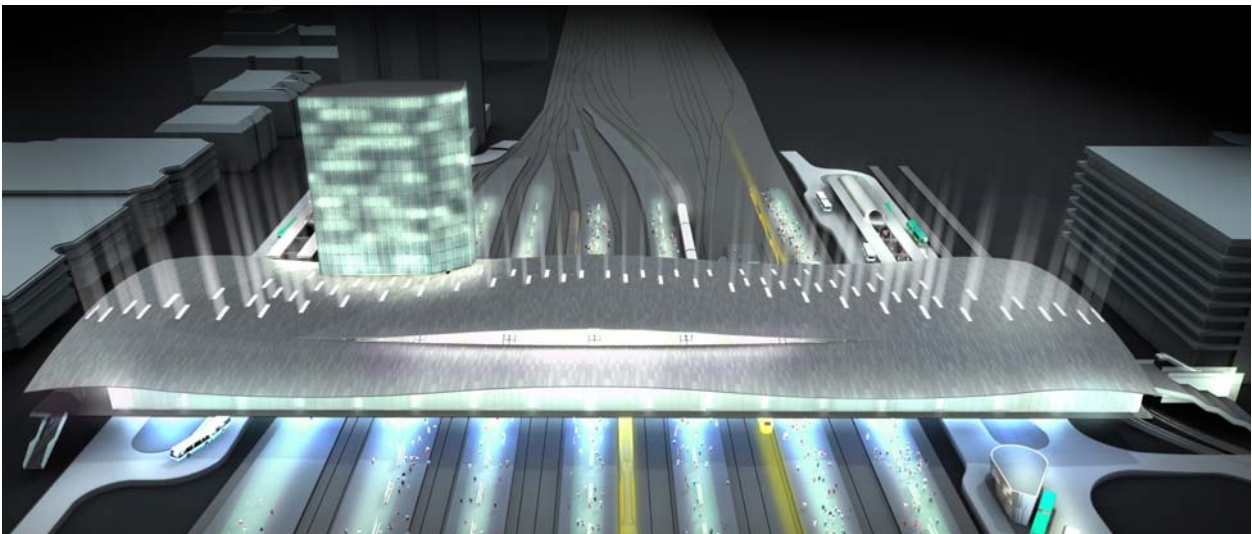
- Overzicht betrokken architecten 2002 – tot heden
- Prijsvragen

Bijlage 5: Schriftelijke vragen

- Schriftelijke vragen van de heer M.G.M. Rottier (6/12/2010) en antwoorden van het College van B&W (4/1/2011)
- Schriftelijke vragen van de heer M.G.M. Rottier (7/4/2011) en antwoorden van het College van B&W (27/5/2011)

Bijlage 6: Historisch ruimtelijke ontwikkelingen en cultuurhistorische kwaliteiten

Bijlage 7: Verwijzingen

Impressie nieuwe OV-terminal Utrecht Centraal

Bijlage 1: Besluitenhistorie architectuur- en stedenbouwbeleid

Postadres	Postbus 1273, 3500 BG Utrecht
Bezoekadres	Vredenburg 40, Utrecht
Telefoon	030 – 286 96 00
Fax	030 – 286 96 01
E-mail	stationsgebied@utrecht.nl
Betreft	Besluitenhistorie over architectuur&stedenbouw in het Stationsgebied (vanaf 2001)
Datum	15 juni 2011

Deze besluitenhistorie bevat de openbare besluiten van college en gemeenteraad die over dit onderwerp genomen zijn.

15 februari 2002

Raadsbesluit (Eindrapportage Stationsgebied, Revitalisering Stationsgebied) met bijbehorende eindrapportage planontwikkeling Stationsgebied 22 januari 2002

Uit de eindrapportage (blz. 5):

"De visie op architectuur in Plan A behelst "een gespreide en gematigde verdichting in het hele plangebied; geleidelijke overgangen naar de omringende wijken. Gekozen wordt voor een functionele, verzorgde en overzichtelijke architectuur".

Uit het raadsvoorstel (blz. 11):

"Ontegengesteld heeft de komst van Hoog Catharijne veel veranderingen met zich gebracht, positieve, maar ook negatieve. Hoog Catharijne heeft op velerlei terrein voor een grote opleving van Utrecht gezorgd. Hoog Catharijne was in die tijd nationaal en internationaal een spraakmakend project. En nog steeds is de formule van Hoog Catharijne –concentratie van detailhandel onder één dak op een knooppunt van openbaar vervoer midden in de stad– actueel en economisch verantwoord. Terugkijkend op drie decennia valt op dat de kritiek vooral te maken heeft met de stedenbouwkundig–architectonische kwaliteit en de daaruit voortvloeiende ongunstige verblijfskwaliteit. Over het algemeen overheersen de negatieve geluiden over de kwaliteit van het Stationsgebied. Was de Neudeflat voorheen de kop van Jut, de afgelopen tientallen jaren is het vooral Hoog Catharijne geweest dat slecht werd beoordeeld. Wellicht is het inderdaad zo (maar achteraf praten is makkelijk) dat er bij de bouw van Hoog Catharijne onvoldoende aandacht is geschonken aan de kwaliteit van architectuur en de stedenbouwkundige inpassing. In het eind november verschenen boek "Dertig jaar Stadsontwikkeling in Utrecht 1970/2000" van ir. K. Visser zijn hierover verschillende opmerkingen gemaakt door de destijds betrokkenen. De gevoelde nadelen hangen overigens nauw samen met de snel veranderende feiten, omstandigheden en opvattingen in de samenleving. De maatschappij is in amper dertig jaar tijd zoals eerder gezegd ingrijpend gewijzigd. De gedachten, normen en waarden over stedenbouw en architectuur zijn in deze periode jaar evenzeer ingrijpend veranderd. In ieder geval concluderen wij dat een van de opgaven voor de komende tijd luidt: het geven van een impuls aan het Stationsgebied qua stedenbouwkundige kwaliteit, architectuur, verblijfskwaliteit en aanbod van functies die tot in lengte van jaren een positieve waardering krijgt van het publiek".

De raad nam "kwaliteitsaspecten Masterplan" aan (motie 2002, nr. 10):

"draagt het college op: als uitgangspunt voor het Masterplan te hanteren: a) hoogwaardige architectuur; b) goede bereikbaarheid; c) sociale veiligheid; d) financieel sluitend, ook voor de openbare ruimte.

11 december 2003

Raadsvoorstel en -besluit Masterplan Stationsgebied Utrecht

De raad nam één amendement en drie moties aan.

Amendement " Kwaliteits randvoorwaarden bestemmingsplan Stationsgebied" (2003: A83)

Besluit 5: geen bestemmingsplan vast te stellen zonder dat eerst aan de raad ter vaststelling zijn voorgelegd:

- a. Bindende en controleerbare kwaliteitskaders:
- b. De "Hoogbouwvisie" als kaderstellend document.

Motie "Architectuurprijsvraag"(2003: M165):

Roept het college op bij de uitwerking van het Masterplan Stationsgebied gebruik te maken van ontwerpprijsvraag voor de meest prominente onderdelen van het plan, en geeft het college in overweging hierbij een stadsarchitect of -supervisor aan te stellen.

Motie "Plinten"(2003: M173):

Verzoekt het College om, zo mogelijk in het bestemmingsplan en anders in het beeldkwaliteitsplan, vast te leggen dat gebouwen dienen te worden voorzien van open en actieve plinten;

om in privaatrechtelijke overeenkomsten met ontwikkelaars vast te leggen dat gebouwen dienen te worden voorzien van open en actieve plinten;

dat tevens in die voorschriften c.q. overeenkomsten wordt beschreven wat bedoeld wordt met open en actieve plinten, zodat ook duidelijk is op welke wijze de plinten mogen worden gebruikt.

Motie "Bouwmeester" (2003: M184):

Is van mening dat voor het waarborgen van mooie architectuur in het Stationsgebied het aanstellen van een stadsbouwmeester noodzakelijk is.

15 juni 2004

Raadsbrief over de Uitvoeringsovereenkomst Rijk- gemeente, met daarin o.a. een regeling over het kwaliteitsoverleg

24 juni 2004

Vaststelling Welstandsnota

In deze Welstandsnota zijn drie beleidsniveaus onderscheiden waartoe stadsdelen kunnen worden ingedeeld. Deze zijn gedefinieerd als open, respect, en behoud. Voor het hele stationsgebied, dat gemarkeerd staat als gebied in ontwikkeling, geldt dat zij behoort tot het beleidsniveau open. Over de betekenis van de toekenning van deze waarden wordt in de nota samengevat: "Verandering of

handhaving van het bebouwingsbeeld is beide mogelijk, zowel naar structuur als naar architectuur maar met behoud van landschappelijke waarden. Dat betekent:

- Een vrije en open oriëntatie op het bestaande bebouwingsbeleid;
- Er is ruimte voor vernieuwing;
- Bij gedeeltelijke veranderingen van de structuur wordt aangesloten op de bestaande omgeving"⁴

Onder elk van de drie niveaus is een serie van algemeen geldende beoordelingscriteria opgesteld. Met de volgende negen punten is een bouwwerk niet strijdig met de "redelijke eisen van welstand", wanneer:

1. Er ongeacht de stijl of de aan het ontwerp ten grondslag liggende architectuuropvatting sprake is van een naar vorm en schaal in zijn omgeving **passend** bouwwerk;
2. Het de stedenbouwkundige structuur herkenbaar maakt;
3. Het de kwaliteit van de omgeving en de openbare ruimte versterkt;
4. Het bouwwerk het onderscheid tussen openbaar en privé-gebied duidelijk markeert;
5. Het markante karakter van belangrijke stedenbouwkundige ruimten wordt versterkt;
6. Het bouwwerk zich niet van zijn omgeving afkeert;
7. De toegang vanaf het openbaar gebied duidelijk herkenbaar is;
8. Er ongeacht de bouwstijl of aan het ontwerp ten grondslag liggende architectuuropvatting sprake is van een naar zijn verschijningsvorm oogstrelend bouwwerk;
9. Er sprake is van een evenwichtige opzet in maatverhoudingen, die in buitenruimten, bouwvolumes en vlakverdelingen tot uitdrukking komt.

Het is van belang de nieuwe architectuur in het Stationsgebied op deze punten te beoordelen.

Tevens staan de volgende gebieden aangemerkt als aandachtsgebied voor het predicaat stimulators, die vanwege hun bijzondere of markante karakter in het kader van welstand om extra aandacht voor versterking en stimulering van het beeld vragen: de zone aan het Merwedekanaal, waarbij het gaat om de bijzondere locatie aan het water, en dat deel van de Croeselaan dat binnen de grenzen van het ontwikkelingsgebied ligt.

Meer specifiek over de betreffende gebieden vermeldt de Welstandsnota het volgende:

Over de Dichterswijk

"Voor bijna de gehele Dichterswijk wordt een **open** welstandsbeleid voorgestaan. (...) De ontwikkelingen rond het Station en Jaarbeurs leiden tot een notatie als **ontwikkelingsgebied. Stimulators** wordt voorgestaan voor de zone aan het Merwedekanaal. Hier wordt versterking van de bijzondere locatie aan het water nagestreefd. Daarnaast is het deel van de Croeselaan dat met de ontwikkeling van het stationsgebied wordt meegenomen ook als **stimulatorsgebied** aangeduid."⁵

Over de binnenstad en het stationsgebied

"Het aantal voorzieningen is daar (stadsuitbreiding Leidsche Rijn, red.) voorsnog niet op aangepast. Dit en de behoefte aan een goed openbaar vervoersknooppunt zijn aanleiding geweest een visie te

---

⁴ Welstandscommissie gemeente Utrecht, *De schoonheid van Utrecht. De welstandsnota Utrecht* (Utrecht, versie 24 juni 2004), Deel A, p. A-8.

⁵ Welstandscommissie gemeente Utrecht, *De schoonheid van Utrecht. De welstandsnota Utrecht* (Utrecht, versie 24 juni 2004), stadsdeel Zuidwest, p. A-15.

ontwikkelen voor het stationsgebied waarbinnen tevens een deel van Hoog Catharijne dat aansluit op de binnenstad is meegenomen. Doel van de visie is de leefbaarheid van het totale gebied te vergroten, de kwaliteit van de fysieke omgeving te verhogen, het ruimtegebruik te intensiveren en de ontsluiting te verbeteren."⁶

"Het stationsgebied is als ontwikkelingsgebied aangemerkt. De ontwikkelingen in dit gebied zullen het stadscentrum nieuwe impulsen moeten geven.

Tevens zal hierdoor de positie van Utrecht op nationaal niveau (Deltametropool) en Europees niveau versterkt moeten worden. Dit wordt nog eens onderbouwd in het Rijksbeleid waarin dit ontwikkelingsgebied, beter bekend als "Stationsgebied Utrecht", aangeduid is als belangrijk sleutelpunt."⁷

"Voor de bebouwing ter hoogte van het Smakkelaarsveld wordt een **open** beleidsniveau voorgestaan. Vanwege de geplande ontwikkelingen rondom Hoog Catharijne is dit gebied aangegeven als ontwikkelingsgebied waarvoor eveneens een open beleidsniveau geldt."⁸

2 juli 2004

Ondertekening Uitvoeringsovereenkomst

4 november 2004

Raadsvoorstel en -besluit Actualisatie Masterplan Stationsgebied Utrecht

Uit het raadsvoorstel (blz. 3):

"De bewaking van de functionele en architectonische kwaliteit van gebouwen is ons inziens voldoende geregeld en wordt o.a. uitgewerkt in het protocol "ontwerp prijsvragen" dat in november aan de commissie Stedelijke Ontwikkeling ter informatie wordt voorgelegd."

Over amendement A83/Motie 173 (blz. 21-22):

"Voor het stationsgebied is inmiddels een 'Referentiekader Openbare Ruimte' opgesteld dat niet alleen de context van de publiek toegankelijke ruimte beschrijft maar ook kaders formuleert voor de bebouwde randen hiervan. Dit Referentiekader bestaat uit twee delen: Context en Bouwstenen. Het hoofdstuk Context omschrijft:

De basis beeldkwaliteit van de openbare ruimte en de wijze waarop deze samenhangt met de kwaliteit van het omliggende stedelijk gebied. De plekken waar een verbijzondering van deze basiskwaliteit mogelijk is, zowel in de inrichting, als in termen van kunst in de openbare ruimte. Fr knooppunten waar een speciale architectonische behandeling vereist is (bijvoorbeeld de "stadskamer"). Gebruik van de openbare ruimte voor verschillende doeleinden op verschillende plekken. De relatie tot de omliggende bebouwing (gebruik van plinten, bebouwingshoogte, eigendomsverhoudingen)

---

⁶ Welstandscommissie gemeente Utrecht, *De schoonheid van Utrecht. De welstandsnota Utrecht* (Utrecht, versie 24 juni 2004), stadsdeel Binnenstad, p. A-3.

⁷ Welstandscommissie gemeente Utrecht, *De schoonheid van Utrecht. De welstandsnota Utrecht* (Utrecht, versie 24 juni 2004), stadsdeel Binnenstad, p. A-7.

⁸ Welstandscommissie gemeente Utrecht, *De schoonheid van Utrecht. De welstandsnota Utrecht* (Utrecht, versie 24 juni 2004), stadsdeel Binnenstad, p. A-9.

Naast dit referentiekader is er de Utrechtse Welstandsnota, thans in besluitvorming. Binnen deze welstandsnota is de beoogde kwaliteit voor het Stationsgebied ook beschreven. Hierdoor zijn meteen de architectonische kwaliteits-kaders voor de planuitwerking verankerd in de welstandstoetsing. In deze welstandsnota, gecombineerd met de structuurvisie, worden ook de principes uit de hoogbouwvisie geïntegreerd.

Een beeldkwaliteitsplan is, door de combinatie van referentiekader openbare ruimte en welstandsnota overbodig geworden."

Over M184 (blz 27):

"Een externe visie op de stedenbouwkundige samenhang en kwaliteit kan worden geleverd door een stedenbouwkundig supervisor. Omdat Utrecht heeft gekozen om zelf de regie te houden op het plan, is dit niet een figuur die zelf ontwerpt of een sterke eigen stempel op de planontwikkeling drukt. De supervisor fungeert als mentor c.q. coach van stedenbouwkundigen en ontwerpers van gemeente en private partners. Daarnaast heeft hij/zij een ambassadeursrol in de richting van de welstandscommissie en de politiek.

Het Masterplan heeft twee verschillende dominante kwaliteiten: architectuur en openbare ruimte. Daarom hebben wij twee deskundigen aangesteld, te weten ir. Bert Dirrix (architectuur) en ir. Ank Bleeker (openbare ruimte).

In het kader van de uitvoeringsovereenkomst komt er een kwaliteitsoverleg tussen de gemeentelijke supervisoren, de rijksbouwmeesters en de spoorbouwmeester. Dit kwaliteitsoverleg zal een belangrijke rol spelen, naast de eerder genoemde kaders als Welstandsnota, Referentiekader Openbare Ruimte en ontwerprijstvragen in het waarborgen van de architectonische kwaliteit."

6 september 2005

Commissiebrief over referentiekader Openbare Ruimte en beheer

"Hierbij berichten wij u besloten te hebben:

1. Het referentiekader Openbare Ruimte met daarin de ontwerp randvoorwaarden voor de openbare ruimte en omliggende bebouwing, vast te stellen (ter voldoening aan amendement 83 en motie 173 bindende en controleerbare kwaliteitsdragers alsmede het gebruik van plinten in bebouwing).
2. Het referentiekader Beheer vast te stellen met randvoorwaarden en uitgangspunten voor de aanleg en het beheer van de openbare ruimte.
3. De extra kosten van het beheer ad 600.000 EUR. te dekken uit het algemene dienstbudget voor de plan- en realisatiefase van het Stationsgebied.

Wij merken hierbij het volgende op.

Een van de doelstellingen van het vastgestelde (geactualiseerd) Masterplan Stationsgebied is onder meer het vernieuwen en verbeteren van de openbare ruimte. De kwaliteit van de openbare ruimte is in hoge mate bepalend of passanten zich prettig voelen en deze willen gebruiken, of ondernemingen zich willen vestigen en of de eigenaren willen investeren. Bij het vaststellen van het Masterplan op 11 december 2003 heeft de gemeenteraad amendement A83 aangenomen. A83 stelt dat er bindende en controleerbare kwaliteitsdragers moeten zijn. De referentiekaders openbare ruimte en beheer vormen

twee van deze kwaliteitskaders. De structuurvisie Utrecht 2015 – 2030, de nieuwe Welstandsnota en de werkboeken bij de Bilaterale Ontwikkelovereenkomsten vormen de andere kaders.

Het referentiekader Openbare Ruimte en het referentiekader Beheer zijn op elkaar afgestemd.

Gelet op de omvang van de referentiekaders, is een samenvatting bijgevoegd. Beide referentiekaders zijn in de leeskamer ter inzage gelegd.

Door het referentiekader Openbare Ruimte wordt de kwaliteitsdoelstelling zoals bedoeld in het Masterplan, inhoud gegeven. Hiermee wordt voldaan aan het aan het raadsamendement A83 en motie 173.

Via dit referentiekader worden aan architecten en ontwerpers duidelijke richtlijnen meegegeven voor ontwerpen van de openbare ruimte en aanpalende bebouwing.

Door het referentiekader beheer, wordt de beoogde kwaliteit bereikt en geborgd."

September 2005

Raadsvoorstel met bestuursrapportage Stationsgebied

Uit de bestuursrapportage (blz. 11) Overlegstructuren:

"Kwaliteitsoverleg. Op grond van de Uitvoeringsovereenkomst (art. 6) is een kwaliteitsoverleg ingesteld bestaande uit Rijksbouwmeester, Spoorbouwmeester en beide gemeentelijke supervisors. Het kwaliteitsoverleg adviseert de Stuurgroep Rijk / Gemeente t.a.v. de verwezenlijking van de ruimtelijke kwaliteit. Zij doet dit slechts op verzoek van één of beide stuurgroeppartijen. Naar verwachting zal het eerste verzoek advies gedaan worden in het kader van de behandeling van de eerste af te geven subsidiebeschikking. De leden van het kwaliteitsoverleg zijn regelmatig aanwezig in de Ontwerpateliers. Op deze manier zijn zij direct betrokken bij de planontwikkelingen."

6 december 2005

Raadsbrief over contractaanpassingen

Uit de raadsbrief (blz. 4-5):

"2.4 Kwaliteitstoetsing

De kwaliteitsborging in het Stationsgebied wordt uitgevoerd op drie niveaus:

1. Binnen de Projectorganisatie Stationsgebied zijn twee supervisors actief:
  - Bert Dirrix, architectuur en Stedenbouw
  - Ank Bleeker, inrichtingen openbare ruimte.

Beide supervisors werken nauw samen met zowel gemeentelijke als private ontwerpers. Tijdens de ontwerpfase zorgen zij voor tussentijdse bijsturing van – en afstemming tussen diverse ontwerpen.

De supervisors adviseren de directeur POS t.b.v. de vaststelling van de voorlopige en definitieve ontwerpen.

2. De Rijksbouwmeester, de Spoorbouwmeester en de beide gemeentelijke supervisors vormen samen het "Kwaliteitsoverleg". Dit adviescollege bewaakt de kwaliteitselementen op grond waarvan de rijksmiddelen ter beschikking worden gesteld. De adviezen worden gegeven aan de Stuurgroep Rijk – Gemeente, die bestaat uit Directeur NSP – VROM, Directeur Spoor V&W, directeuren DSO en POS (Utrecht)

3. Tenslotte worden alle bouwplannen in het kader van de aanvraag bouwvergunning beoordeeld door de gemeentelijke Welstandscommissie.

Ten behoeve van de plantoetsing zijn een aantal kader stellende documenten beschikbaar:

- De Welstandsnota (per deelgebied)
- Het referentiekader openbare ruimte
- De werkboeken per project.

Deze laatsten geven per project kaders aan ten aanzien van o.a. maatvoering, ontsluiting, materiaal gebruik en referentiebeelden. In het geval van het Vredenburg Noord blok is bijvoorbeeld aangegeven dat de gevel opbouw moet aansluiten aan de binnenstad en het materiaalgebruik overwegend baksteen moet zijn".

December 2006

Structuurplan Stationsgebied

"De keuze voor bepaalde functies op bepaalde plekken is ingegeven vanuit de gedachte bestaande sterke functies beter te verankeren in het Stationsgebied en zwakkere gebieden te vernieuwen door andere functies toe te voegen. Zo worden de sterke systemen van de oude stad, Hoog Catharijne, Lombok en de Jaarbeurs, versterkt met respectievelijk een winkelprogramma dat aansluit op de oude stad, een nieuw woonprogramma dat aansluit op Lombok en nieuwe grootstedelijke vrijetijdsvoorzieningen ('leisure') op het Jaarbeursterrein. De zwakkere plekken krijgen een nieuwe betekenis, zoals de Catharijnesingel, de beide stationsentrees en het gebied Smakkelaarsveld/Westplein.

Er worden eisen gesteld aan de wijze waarop functies gekoppeld zijn aan het openbare gebied, ofwel hoe de interactie tussen gebouwen en de omgeving is vormgegeven. De koppeling wordt afgestemd op de aard en maatvoering van het gebied en draagt zo bij aan de betekenis. Zo past een foyer bij een kantoorpand aan de Stationsentree-West (zoals in Lombok elke woning een eigen voordeur heeft). Geen enkel gebouw, hoe groot ook, is anoniem".

2.3.2 Beeldkwaliteit (blz. 27)

"Om de in het Masterplan neergelegde doelstellingen te bereiken, zijn de volgende criteria op het gebied van beeldkwaliteit van belang:

- Het ontwerp versterkt de samenhang binnen het Stationsgebied en van het Stationsgebied met de omliggende stad.
- Het ontwerp levert een bijdrage aan de helderheid van het ruimtelijk systeem, zoals neergelegd in de rasterkaarten. Heldere, formele hoofdroutes tussen de rasterblokken versus verfijnde, informele ruimten en straten daarbinnen.
- Bebouwing staat zoveel mogelijk in de rooilijn (rasterlijn), waardoor een duidelijke en evenwichtige begrenzing met de buitenruimte ontstaat. Met heldere en begrijpelijke overgangen tussen publieke en private gebieden. De hoogte van de bebouwing is in evenwicht met de profielbreedtes van de aanliggende buitenruimten.
- De kenmerken van het begrip "schaal" (hoogte, functiemenging, wijze van ontsluiten, contrasten in maatvoering en betekenis) komen in het ontwerp duidelijk tot uitdrukking. Overgangen tussen de verschillende schalen vinden geleidelijk plaats.

- Alle beeldmiddelen (plasticiteit, vormtaal, materiaal- en kleurgebruik, transparantie) die de ontwerper ter beschikking staan, zijn zodanig gehanteerd dat de architectonische expressie van het ontwerp zich op sublieme wijze voegt in de stedenbouwkundige context.
- Er is voldoende interactie tussen gebouw en openbare ruimte, zowel functioneel als visueel, zowel op (verhoogd) maaiveld als op hoger gelegen verdiepingen.
- Het ontwerp maakt het gewenste ruimtegebruik mogelijk.
- Het ontwerpconcept is zowel op hoofdlijnen als op detailniveau consequent en vakkundig doorgevoerd.
- Het ontwerp draagt bij aan een sociaal veilig stationsgebied.

Het ontwerp is duurzaam en goed gedetailleerd, zodat het ook op lange termijn bijdraagt aan de kwaliteit van het stationsgebied."

"2.3.2 Structuurvisie Utrecht 2015–2030

In de Structuurvisie Utrecht 2015–2030 wordt de samenhang tussen programma's en projecten (in ruimte, programma en tijd) in beeld gebracht. Daarbij worden de kansen voor de stad benoemd en aandacht besteed aan het initiëren van ontwikkelingen en het creëren van potenties. De kernkwaliteiten van de stad zijn verwerkt in drie ontwikkelingsperspectieven: 'De Markt', 'Het Podium' en 'De Binnentuin'. 'De Markt' wordt het economische, dynamische en hoogstedelijke karakter van de stad versterkt. Het ontwikkelingsperspectief 'Het Podium' richt zich op de stad als ontmoetingsplaats voor kunst, cultuur, onderwijs, voorzieningen en recreatie. Het perspectief 'De Binnentuin' wil ruimte geven aan de specifieke identiteit van wijken en buurten.

Tenslotte biedt de structuurvisie duidelijkheid over de ruimtelijk strategische vraagstukken van de stad. Uitgangspunt is dat in de Structuurvisie Utrecht de uitgangspunten van het Masterplan voor het stationsgebied integraal worden overgenomen. Het Masterplan en de structuurvisie moeten dan ook niet gezien worden als documenten waarvan de ontwikkeling geheel onafhankelijk van elkaar geschiedt.

Het plangebied wordt aangegeven als een gemengd, intensief stedelijk milieu, met het accent op wonen, met een goed openbaarvervoer en autobereikbaarheid. Binnen het gebiedsperspectief voor de binnenstad en de Stationsomgeving is het volgende aangegeven.

Herontwikkeling van de stationsomgeving levert een versterking van het marktprofiel op onder andere door toevoeging van kantoren, stedelijk wonen en de kwaliteit van de openbare ruimte. De positie van de binnenstad als (inter)nationale toplocatie wordt hiermee versterkt. De aantrekkingskracht van het gebied als ontmoetingsplaats en dus als podium wordt verder mogelijk gemaakt door het optimaliseren van de vervoersknoop, het werken aan een goede autobereikbaarheid, het behoud van de Jaarbeurs en het verhogen van de verblijfskwaliteit. Programmatisch worden typische 'podiumfuncties' toegevoegd, dan wel geoptimaliseerd, zoals bijvoorbeeld de ontwikkeling van het muziekpaleis. In andere delen van de stad zal zeer selectief ruimte worden gegeven aan programma's voor kantoren, voorzieningen, detailhandel en leisure (grootstedelijke vrijetijdsvoorzieningen). Fasering kan een instrument hiervoor zijn. Planvorming met betrekking tot een nieuwe westelijke invalsroute wordt voortgezet. Prioriteit wordt gegeven aan de afronding van geplande projecten. Het beheerniveau

voor de openbare ruimte moet afgestemd zijn op de ambitie en functie van de openbare ruimte in het Masterplan."

Op 1 juli 2004 is de Structuurvisie Utrecht 2015–2030 vastgesteld door de gemeenteraad.

13 januari 2005

Hoogbouwvisie

Vaststelling van de hoofdlijnen van het hoogbouwbeleid door de gemeenteraad. Het gaat hier om een globaal toetsingskader, zodat derden al snel een beeld krijgen waar hoogbouwinitiatieven kansrijk zijn en waar ze minder kansrijk zijn. Het gaat nadrukkelijk niet om een juridisch kader waaraan bouwrecht ontleend kan worden. Ieder concreet initiatief zal de reguliere bouwplanprocedure dienen te doorlopen.

Raadsbrief: brief van het college van B&W aan de raad.

Commissiebrief: brief van het college van B&W aan een commissie.

Bijlage 2: Amendementen en moties over stedenbouw in het Stationsgebied

Amendementen (6)

2003

A 75: Open Stationspleinen

A 76: Open Smakkelaarsveld

A 87: Hoeveel parkeerplaatsen Stationsgebied

2004

A 55: Singelprofiel

A 56: Stationsplein westzijde

2008:

A 1: Geld voor een groener Stationsgebied

Moties (22)

2002

M 2: Jaarbeurs

M 7: Meer woningen in het Stationsgebied

M 9: Meer bomen, minder beton in het Stationsgebied

M 10: Kwaliteitsaspecten Masterplan

M 11: Verkeersafwikkeling Stationsgebied

2003

M 166: Verbinding tussen beide busstations op Utrecht Centraal Station

M 172: Bouwen boven het spoor

M 173: Motie plinten

M 177: Utrecht heeft gekozen, ruim Vredenburgplein

M 178: Parkeren onder de singels

M 179: Route Mariaplaats – Stationsgebied

M 189: Hoeveelheid parkeerplaatsen Stationsgebied

2004

M 91: Stationsplein / Stationsstraat oostzijde

M 97: Vredenburgplein

M 136: Maatvoering travers

2005

M 131: 15.000 milieuverantwoorde kantoor m2

M 132: Bevaarbare Leidsche Rijn

M 133: Parkeernormen uitsluitend als maximum

2008

M 1: Knoopkazerne voorbeeldproject CO2 reductie

M 2: Levendige openbare ruimte rond Knoopkazerne

M 3: Catharijneknoop

M 62: Viva Van Sijpesteijnkade

Bijlage 3:   Organisatie kwaliteitsborging

1. Uit de Uitvoeringsovereenkomst Utrecht Stationsgebied (2 juli 2004)

Kwaliteitsoverleg

6.1 Er is een Kwaliteitsoverleg, bestaande uit: de Rijksbouwmeester, de Spoorbouwmeester en twee leden die door de Gemeente zullen worden aangewezen. Bij het van kracht worden van deze Overeenkomst zal de Gemeente de twee supervisors die op dat moment het door de Gemeente ingestelde kwaliteitsteam vormden ter deelname aan het kwaliteitsoverleg afvaardigen. De leden van het Kwaliteitsoverleg behouden nadrukkelijk hun onafhankelijkheid. Het secretariaat van het Kwaliteitsoverleg berust bij de Gemeente, die ook zorg draagt voor een secretaris.

6.2 Het Kwaliteitsoverleg heeft tot taak de Stuurgroep Rijk/Gemeente te adviseren in het kader van de verwezenlijking door de Gemeente van de ruimtelijke kwaliteit, zoals neergelegd in het Masterplan. De Stuurgroep Rijk/Gemeente bepaalt het toetsingskader met inachtneming waarvan het Kwaliteitsoverleg adviseert. De adviezen van het Kwaliteitsoverleg zijn niet bindend voor Partijen.

6.3 De Stuurgroep Rijk/Gemeente, dan wel een of meer Partijen afzonderlijk, kunnen op ieder moment het Kwaliteitsoverleg om advies vragen. De Partij die het Kwaliteitsoverleg om advies vraagt, licht zijn verzoek in de vergadering van het Kwaliteitsoverleg toe.

6.4 Indien binnen het Kwaliteitsoverleg geen unanimititeit bestaat, wordt dit in het advies tot uitdrukking gebracht.

6.5 Het Kwaliteitsoverleg wordt ontbonden nadat de Subsidiebeschikkingen NSP Utrecht en OV Terminal definitief zijn vastgesteld of zoveel eerder als het Rijk en de Gemeente dit gezamenlijk overeenkomen."⁹

---

⁹ Minister van VROM en V&W, alsmede de Gemeente Utrecht, *Uitvoeringsovereenkomst Utrecht Stationsgebied* (Utrecht, 2004), p. 13.

2. Reglement Atelier Stedenbouw.

1. Doel

Advies aan directeur Projectorganisatie Stationsgebied over stedenbouwkundige ontwikkelingen en inrichtingsplannen van de openbare ruimte (conform de bepalingen in de verschillende bilaterale ontwikkelovereenkomsten).

2. Samenstelling

Het Atelier bestaat uit een voorzitter (hoofd stedenbouw & monumenten/ ambtelijk), de supervisor stedenbouwkundige kwaliteit (extern), de supervisor openbare ruimte (extern) en Ambtelijk adviserende leden (stedenbouwkundige oost- en westzijde), hoofd ontwerpgroep openbare ruimte); secretaris/ secretariaat wordt door de POS ingevuld.

Naar gelang het onderwerp, neemt directeur POS en/of een programmamanager POS en/of een projectleider POS aan de vergadering deel; tevens kunnen externen worden uitgenodigd. Als dit laatste het geval is dan kan er voorafgaand aan het atelier een half uur vooroverleg tussen de voorzitter, supervisoren en secretaris plaatsvinden.

3. Benoeming en zittingsduur

De leden van het Atelier Stedenbouw kunnen ten hoogste voor een termijn van drie jaar worden benoemd. Zij kunnen eenmaal worden herbenoemd voor een periode van ten hoogste drie jaar.

4. Adviesvorm

Normaliter worden de adviezen/ bevindingen van het Atelier en de supervisoren weergegeven in het verslag. In een bijzonder geval kan apart een schriftelijk advies worden gegeven.

5. Advies aan de Welstandscommissie

De secretaris van het Atelier zorgt voor een schriftelijk advies van het Atelier aan de Welstandscommissie alvorens een bouwplan voor een omgevingsvergunning wordt voorgelegd. Het Atelier zal het bouwplan voorzien van een stedenbouwkundig kader en een advies aan Welstand.

6. Agendavorming

De secretaris zorgt voor een agenda. Agendapunten worden uiterlijk 2 weken vóór de vergadering aangedragen door de programmamanager IOR of Vastgoed. Uiterlijk 1 week vóór de verzending van de agenda, zorgt de programmamanager voor een agendapuntformulier met zo nodig bijlagen. De secretaris zorgt voor de agenda die uiterlijk de donderdag voor het Atelier wordt verzonden. De agenda wordt voor het overleg doorgenomen met de voorzitter.

7. Frequentie

De vergaderingen vinden maximaal 6x per jaar plaats. Bij gebrek aan aangedragen agendapunten vervalt de vergadering.

8. Vergoeding

Supervisoren

De supervisors declareren de volgende kosten:

- de aanwezige uren tijdens het Atelier;
- de gemaakte reiskosten (niet reistijd);
- bijzondere uren (op verzoek van de voorzitter, directeur POS of secretaris Atelier).

Het uurtarief wordt ieder jaar vastgesteld en bedragen voor 2011 €160,- per uur.

Ambtelijke leden

De kosten voor de ambtelijke adviseurs worden eens per jaar in offerte aan de programmamanager Vastgoed ter goedkeuring voorgelegd ("kwaliteitsbewaking").

3. Matrix

<p>Kwaliteitsoverleg (intern besloten)</p>	<p><i>Namens het rijk</i> – rijksbouwmeester – spoorbouwmeester <i>namens de gemeente</i> – supervisor openbare ruimte – supervisor stedenbouw <i>adviserende leden:</i> – directeur POS (voorzitter) – hoofd STeM</p> <p>Géén gasten</p> <p>Secretariaat: directiesecretariaat POS</p>	<p>Advies aan stuurgroep rijk-gemeente in het kader van de verwezenlijking door de gemeente van de ruimtelijke kwaliteit, zoals neergelegd in het Masterplan – focus op benoemde kwaliteitsdragers en plannen op en rond OV-terminal.</p>	<p>Geregeld in de uitvoeringsovereenkomst rijk-gemeente (artikel 6 UOK);</p>	<p>– Niet bindend advies Stuurgroep; – Beleidsondersteuning bij bestuurlijke besluitvorming</p>	<p>2x per jaar</p>
<p>Atelier Stedenbouw (intern besloten)</p>	<p><i>Vaste deelnemers</i> – supervisor openbare ruimte – supervisor stedenbouw – hoofd STeM (voorzitter) – directeur POS</p> <p><i>naar gelang onderwerp:</i> – programmamanager openbare ruimte – programma manager vastgoed – stedenbouwer west – stedenbouwer oost – hoofd landschapsplannen IBU</p> <p>Evt. gasten</p> <p>Secretariaat: programma Vastgoed</p>	<p>Primair: advies aan directeur (conform bepaling in contracten) Secundair: tussentijdse consultatie t.b.v. ontwerpers.</p>	<p>– Regeling over organisatie kwaliteitsbewaking Stationsgebied (raadsvoorstel 2004, nr. 190, blz. 27); – Reglement Atelier Stedenbouw november 2010</p>	<p>– Juridisch zwaarwegend ingeval van beoordeling op grond van contracten; – Beleidsondersteuning bij bestuurlijke besluitvorming</p>	<p>4x per jaar</p>
<p>Commissie Welstand & Monumenten (extern, openbaar)</p>	<p>– Onafhankelijke leden: architecten, stedenbouwer, landschapsarchitect, bouw-/architectuurhistorici, burgerlid</p> <p>Secretariaat: bureau CWM (onderdeel van bouwbeheer)</p>	<p>– Borging ruimtelijke kwaliteit; – Onafhankelijk advies; Formeel: bouwaanvragen binnen de grenzen van de stedenbouwkundige kaders beoordelen. Informeel: stedenbouwkundig advies.</p>	<p>– WABO en Monumentenwet; verplichting adviezen te verstrekken aan B&W ten aanzien van bouw- en monumentenaanvragen – Plaatselijke welstandsverordening over stedenbouwkundige plannen, inrichtingsplannen, reclames etc.</p>	<p>Adviezen aan B&W; in zwaarwegende situaties kan B&W hiervan afwijken.</p>	<p>1x per 2 weken</p>

4. Overzicht rijks- en spoorbouwmeesters en supervisors

Kwaliteitsoverleg:

Rijksbouwmeester

2000–2004 prof.dr.ir. J.M.J.J. Coenen

2004– 2008 ir. W. M. Crouwel

2008– juni 2011 Mevrouw Ir. E.M. van der Pol

waarnemend: prof. ir. J. Brouwer

Spoorbouwmeester

2000–2005 ir. R.M.J.A Steenhuis

2005– 2009 mevrouw ir. N de Vries

2009– heden K.J. van Velsen AvB

Supervisors (vertegenwoordigd in het Kwaliteitsoverleg en het Atelier Stedenbouw)

2004– heden ir. H.H.M.L. Dirrix, supervisor Stedenbouwkundige kwaliteit

2004–2009 Mevrouw ir. J. Bleeker, supervisor Openbare Ruimte

Mei 2010– heden E. Santhagens, BNT/BNSP, supervisor Openbare Ruimte

5. Privaatrechtelijke bepalingen in de bilaterale ontwikkelovereenkomsten:

"De private partij" zal zich bij het doen opstellen van een VO houden aan de volgende randvoorwaarden:

- b. Het Ontwerp Structuurplan Stationsgebied van januari 2006;
- c. Geactualiseerd Masterplan (4 november 2004);
- d. Randvoorwaardenkaart;
- e. Het programma, als beschreven in artikel 6;
- f. Referentiekader Openbare Ruimte (Bijlage 15);
- g. Werkboeken GU d.d.23 juni 2005, aangehecht als Bijlage 22;
- h. Stedenbouwkundig Plan dd 4 augustus 2005 (Bijlage 8);
- i. De Parkeernota van de Gemeente [dd. 4 december 2003], Bereikbaarheidsvisie Stationsgebied (dd.11 december 2003) en Aanvullend Investeringsprogramma Autobereikbaarheid Stationsgebied [dd. 5 november 2003];
- j. De Veiligheids- en beheer rapportage Stationsgebied Utrecht, de Nota Beheer en Veiligheid, de Leidraad Beheer- en veiligheidsparagraaf en de Leidraad Gelijkwaardigheid en Brandveiligheid;
- k. Het Referentiekader Bouwputmanagement, het Bouwreglement Herontwikkeling Stationsgebied en de Leidraad Uitvoeringsplan Omgevingsbeheer bouwfase en het Referentiekader Beheer.

Bijlage 4: Betrokken architecten bij de verschillende bouwwerken

Gebouw	Architect
Bibliotheek ++	Rapp+Rapp
Holland Casino	Neutelings Riedijk Architecten
Hotel	Neutelings Riedijk Architecten
OV-terminal	Bentham Crowel Architecten
Knipstraatbrug	Arcadis
Kunst in de openbare ruimte	Culturele Zaken Gemeente Utrecht
Megabioscoop	ES°TE group architects
Muziekpaleis	Hertzberger
Nieuw HC (Incl. Singel/ Catharijneknoop)	Altoon + Porter Architects
Noordertunnel	Bentham Crowel Architecten
Openbare ruimte/ esplanade Croeselaan	Ingenieurs Bureau Utrecht
Rabobrug	CEPEZED Architecten
Stadskantoor en Stationsplein west	Dirk Jan Postel van Architectenbureau Kraaijvanger • Urbis ism Christian Müller
Stationsplein Oost	OKRA Landschapsarchitecten
De Vredenburg	Arn Meijs van AMA Group BV
Vredenburgknoop	Studio SK

Prijsvragen

Bij het vaststellen van het Masterplan Stationsgebied op 11 december 2003 door de raad is een motie aangenomen (M165) met als strekking dat bij de uitwerking van de diverse planonderdelen gebruik moet worden gemaakt van ontwerpprijsvragen voor de meest prominente onderdelen van het plan:

- *Motie M165 Architectuurprijsvraag,*

Verder van belang:

- *26 oktober 2004 B&W Besluit (Protocol Ontwerpprijsvragen Stationsgebied);*
- *17 juli 2007 B&W Besluit (Met betrekking tot de bibliotheek ++).*

Bijlage 5: Schriftelijke vragen

2010

152

SCHRIFTELIJKE VRAGEN

Vragen van de heer M.G.M. Rottier

(ingekomen 6 december 2010)

en antwoorden van college van

Burgemeester en Wethouders

(4 januari 2011)

Al geruime tijd wordt gewerkt aan de architectonische ontwerpen van de verschillende gebouwen in het centrum/stationsgebied. Het gaat dan om de bouwwerken met de werktitels: entreegebouw, poortgebouw, stadskamer, Catharijneknoop. Gebouwen op en aan het Vredenburg en de Catharijnesingel. GroenLinks maakt zich ernstig zorgen over de beslotenheid waarbinnen deze ontwikkeling plaatsvindt. Het gaat hier om een gebiedsontwikkeling, die voor het aanzien van Utrecht en voor de verbinding tussen de historische binnenstad en het moderne stationsgebied gedurende tientallen jaren beeldbepalend zal zijn. Over kwaliteit is discussie mogelijk, dus ook over architectonische kwaliteit, waarbij het voor ieder helder moet zijn, dat uiteindelijke beslissingen en producten geen massaproductie en geen gemiddelden mag opleveren. Wel mag transparantie gevraagd worden over criteria die gelden en over wie er nu eigenlijk sturen en beslissen. GroenLinks heeft uw college al gevraagd om een discussie daarover in de raadscommissie.

Ter voorbereiding daarvan heeft GroenLinks de volgende vragen.

1. Hoever staat het met de architectonische ontwikkeling van genoemde gebouwen; wanneer is gepland dat er daarover onomkeerbare besluiten genomen gaan worden?

Antwoord:

Architectonische ontwikkeling algemeen: De onderleggers voor de stedenbouwkundige- en architectonische kwaliteit van het Stationsgebied en de daarin te ontwikkelen gebouwen, is vastgelegd in een reeks van beleidsdocumenten: van Masterplan tot stedenbouwkundige deelplannen met werkboeken randvoorwaarden. Over de borging van de kwaliteit in het Stationsgebied heeft de gemeenteraad zich in het verleden verschillende keren uitgesproken. Op basis van de diverse beleidsdocumenten zijn en worden de individuele bouwinitiatieven tot ontwikkeling gebracht en voor een omgevingsvergunning aan de gemeente voorgelegd. Conform de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht, nemen wij – op basis van het advies van de Commissie Welstand en Monumenten daarover een besluit.

Architectonische ontwikkeling van de genoemde gebouwen en onomkeerbare besluiten:

- entreegebouw; hiervoor is een bouwvergunning aangevraagd. De commissie Welstand heeft in december 2010 hierover een positief advies uitgebracht. De bouwvergunning wordt binnenkort verleend.

- poortgebouw, stadskamer en Catharijneknoop (één ontwikkeling): afgelopen jaren is op commissie- en raadsniveau hier uitvoerig over gediscussieerd. De aanvraag tot omgevingsvergunning wordt in 2011 ingediend.

- Catharijnesingel: ook hierover is afgelopen jaren op commissie- en raadsniveau uitvoerig gediscussieerd. De sloopvergunning is 24 maart 2009 verstrekt.

2. Zijn er criteria waaraan deze ontwerpen worden getoetst; zo ja welke en door wie wanneer vastgesteld? Behoren tot de criteria ook de aansluitingen op de openbare ruimte en de bestaande (binnenstads)bebouwing? Hoe doet u uw invloed gelden?

Antwoord:

Er zijn criteria waaraan wordt getoetst; de criteria zijn naast de hierboven vermelde beleidsproducten, vastgelegd in de Welstandsnota "De Schoonheid van Utrecht" vastgesteld door de gemeenteraad op 24 juni 2004.

3. In de discussie rond de architectonische kwaliteit van genoemde gebouwen komen we de volgende instanties tegen: het college van B&W, de gemeentelijke Projectorganisatie Stationsgebied, Corio Vastgoedontwikkeling, de ingehuurde architectenbureau's; daarnaast het Atelier Stedenbouw, een supervisor en de commissie Welstand. Kunt u van elk aangeven wat ieders taak, bevoegdheid en verantwoordelijkheid is en wie feitelijk beslist.

Antwoord: ja. Zie verder antwoord onder 1 en 5.

4. Hoeveel feitelijke en/of juridische ruimte heeft u als college om bij een particuliere ontwikkeling zoals deze invloed uit te (laten) oefenen op de architectonische kwaliteit; en hoeveel nog concreet in deze genoemde bebouwing, zeker nu u daar geen bestemmingsplan voor heeft vastgesteld?

Antwoord: de feitelijke en juridische ruimte is en wordt bepaald door de verschillende beleidskaders (zie onder 1) en de bepalingen in de Woningwet en jurisprudentie. Overigens mogen in bestemmingsplannen geen bepalingen van architectonische aard opgenomen worden.

5. Bent u bereid om – alvorens u op welke wijze en op welk moment dan ook instemt – een openbaar debat in de stad aan te gaan (met medeneming van alle bovengenoemde instanties erbij) over de geleverde kwaliteit en eventuele suggesties daaruit mee te nemen in uw uiteindelijke beslissing?

Antwoord: wij stellen voor een informatieavond te organiseren over de stedenbouwkundige- en architectonische kwaliteit in het Stationsgebied vóór het zomerreces.

2011

49

SCHRIFTELIJKE VRAGEN

Vragen van de heer M.G.M. Rottier

(ingekomen 7 april 2011 en antwoorden verzonden door het college op 27 mei 2011)

Op 6 december 2010 stelde de fractie van GroenLinks schriftelijke vragen over de architectonische ontwerpen van de verschillende gebouwen en openbare ruimte in het centrum/Stationsgebied. Dit naar aanleiding van de beslotenheid waarbinnen deze tot stand komen.

Zeven weken later ontvingen wij uw antwoord (25-01-2011). Uw beantwoording leek ons niet afdoende en riep bij ons weer nieuwe vragen op; dit heeft geleid tot nader bestuurlijk en ambtelijk overleg. Naar aanleiding daarvan hebben wij nog aanvullende vragen ter bevordering van de openbaarheid.

1. Hoe kan het zijn, dat u op onze vraag naar de samenstelling en bevoegdheden van de verschillende instanties die u adviseren met betrekking tot de architectonische kwaliteit, wel verwijst naar Raadsuitspraken en een later te organiseren informatieavond, maar ons niet informeert over een bestaand schematisch overzicht (laatste versie 17-10-2010) met de vier (voornamelijk besloten) kwaliteits-gremia en hun taken, bevoegdheden, verantwoordelijkheden. Graag uw toelichting.

Wij hebben ons in ons antwoord gericht op het adviesorgaan dat betrokken is bij de aanvraag om omgevingsvergunning. Wij hadden al wel het voornemen hierover een uitgebreide notitie op te stellen waarbij ook de overige aspecten zouden worden meegenomen (Kwaliteitsoverleg; adviesorgaan aan de Stuurgroep Rijk- gemeente over NSP doelstellingen en Atelier Stedenbouw; adviesorgaan over stedenbouwkundige kaders en openbare ruimte aan de POS). Achteraf was het beter geweest deze gremia ook te noemen in het antwoord van 25 januari j.l. Hiervoor bieden wij u onze verontschuldigingen aan.

2. Op onze vraag naar toetsingscriteria voor de architectonische kwaliteit, beperkt u zich tot een verwijzing naar Raadsuitspraken ("beleidsproducten" en de Welstandsnota 2004). Dit, terwijl tegelijkertijd in volgorde het "Kwaliteitsoverleg", "het Atelier Stedenbouw", en het "Overleg Stedenbouw/Welstand" in beslotenheid tot zelfstandige advisering komen; waarna Welstand nog slechts op planniveau kan adviseren. Bevestigen deze overleggen niet, dat er wel degelijk gegeven de Raadsuitspraken, nog subjectieve criteria in beslotenheid ontwikkeld worden (en sturend zijn voor het daarop volgende gremium) bij de nadere invulling en vormgeving en dat uw beantwoording derhalve onvolledig was? Graag uw zienswijze daarop.

Zoals gesteld zijn de toetsingscriteria voor de architectonische kwaliteit vastgesteld in de door de raad vastgestelde stukken en de Welstandsnota. De advisering over de architectonische kwaliteit is een exclusieve adviesbevoegdheid van de Welstandscommissie.

Voor zover aan de orde, worden de verslagen van het Kwaliteitsoverleg en het Atelier Stedenbouw aan de Welstandscommissie beschikbaar gesteld. Indirect zijn de verslagen daarmee

openbaar.

Sinds kort brengt het Atelier Stedenbouw via een notitie zijn bevindingen uit aan de Welstandscommissie bij een van advies te voorzien in het kader van een omgevingsvergunning. Ook dergelijke adviezen zijn openbaar.

Wat betreft het Kwaliteitsoverleg merken wij nog op dat dit adviesorgaan vooral bedoeld was in de fase van de tot standkoming van het Masterplan en het ontwerp van de OV-terminal.

De woorden "beperkt" en "subjectief" laten wij voor uw rekening.

3. Bent u met ons van mening, dat zowel deze adviseurs als hun adviezen bekend mogen zijn bij de Utrechtse bevolking? Bent u bereid deze openbaar te maken; zo nee, waarom niet? Zo ja, dan ontvangen we graag een voorstel hoe u dit regelt.

Zie antwoord op vraag 2. Verder komen wij hierop terug bij de uit te brengen notitie in juni 2011.

4. U negeerde onze vraag naar een openbaar debat over de architectonische vormgeving van gebouwen en openbaar gebied in het Stationsgebied, waarbij wij uiteraard de overeengekomen uitgangspunten overeind houden. U zegde slechts toe, dat er een informatieavond volgt. Bent u met ons van mening, dat bij dit soort majeure stedelijke ontwikkelingen in het hart van Utrecht, een openbaar debat – buiten de Raadszaal – kan bijdragen tot transparantie, kwaliteit en draagvlak. Een openbaar debat, waarbij ook ontwerpers en adviseurs bevraged kunnen worden. Graag uw zienswijze hierop.

Wij hebben met de informatieavond niet de bedoeling alleen "te zenden". Standpunten uitwisselen, discussie horen daar – wat ons betreft – ook bij. Wij zijn evenwel geen voorstander van een discussie over uitgangspunten die in vorige raadsperiodes uit en te na zijn besproken en bediscussieerd, zoals de Catharijneknoop. Aan een discussie over de toekomstige uitgangspunten van de nog te ontwikkelen plannen (zoals Jaarbeurskwartier, Lombokplein) werken wij graag mee. Over die onderwerpen komen wij overigens nog uitgebreid te spreken met de gemeenteraad.

Bent u bereid bij de verdere architectonische ontwikkeling van plannen in en rond het Stationsgebied met de Raad te zoeken naar werkwijzen waarbinnen meer transparantie en extern debat mogelijk is; zonder dat het tempo van de ontwikkeling daaronder hoeft te lijden. Zo ja, bent u bereid ons daarover nog voor de zomer voorstellen te doen? Zo nee, waarom bent u daartoe niet bereid op inhoud en/of tijd?

U kunt in juni 2011 van ons een beschrijvende notitie verwachten over het tot nu toe gevoerde kwaliteits- en architectuurbeleid in het Stationsgebied.

Op 25/26 juni (dag van de architectuur) komt er een architecten-estafette van een aantal architecten die plannen hebben ontworpen in het Stationsgebied.

Wij stellen voor om daarna tijdens een raadsinfoavond te spreken over het vervolg van het architectuurbeleid in het Stationsgebied. Wij zullen in overleg met de griffie een datumvoorstel doen.

Bijlage 6: Historisch ruimtelijke ontwikkelingen en cultuurhistorische kwaliteiten

Inleiding

De architectuur in het Stationsgebied¹⁰ heeft zich sinds de realisatie van Hoog Catharijne niet echt in warme belangstelling mogen verheugen. In vele publicaties gedurende tientallen jaren worden dezelfde conclusies getrokken: Hoog Catharijne is commercieel een succes, maar de architectuur en stedenbouw wordt door veel Utrechters (en anderen) als kwalitatief onvoldoende en als lelijkste deel van Utrecht beschouwd.

Bij nadere beschouwing blijkt het vooral te gaan om het station (Utrecht centraal) en directe omgeving daarvan (de openbare ruimte van de onder- en bovenwereld), de kwartieren van Hoog Catharijne en de Catharijnebaan.

Enkele gebouwen (meestal van een zekere ouderdom) hebben wel waardering: de hoofdgebouwen van de Spoorwegen (Hoofdgebouw 1, 2 en 3 (De Inktpot)). Ook is te zien dat voor sommige gebouwen een toenemende waardering bestaat: het Ellinggebouw aan het Vredenburg, het Jaarbeurs/Beatrixgebouw. Een ander mooi voorbeeld van een gebouw waarvoor de waardering in de loop van de tijd veranderd is, hoewel niet gelegen in het Stationsgebied, is de Neudeflat.

Over smaak valt te twisten. Deze analyse gaat daar evenwel niet over. Het geeft om te beginnen een contextueel historische en vervolgens een cultuurhistorische beschouwing met betrekking tot de ruimtelijke ontwikkelingen binnen het Stationsgebied.

Daarna zal de architectonische en stedenbouwkundige ontwikkeling van het Stationsgebied vanaf de jaren zestig in kaart worden gebracht. Centraal staat de realisering van Hoog Catharijne. Hierin zal blijken dat het bestaansrecht van Hoog Catharijne goed te verklaren en verdedigen is vanuit de lange Utrechtse geschiedenis en de keuzes waar de samenleving en het gemeentebestuur in de jaren zestig en zeventig voor stonden.

Het is tot slot van belang om inzicht te hebben in de nuance van en het onderscheid tussen de begrippen architectuur en stedenbouw. Kortweg betreft architectuur de bebouwde omgeving en stedenbouw de openbare ruimte. Behoort de samenhang tussen gebouwen dan toe aan architectuur of juist aan stedenbouw? Het is een lastig onderscheid en voor het Utrechtse Stationsgebied bij uitstek een delicate kwestie, zal blijken.

---

¹⁰ Dit is het gebied waarvan de begrenzing is vastgesteld door de gemeenteraad bij de besluitvorming over de eindrapportage Stationsgebied. De precieze begrenzing is een keuze die vooral door programmatische en financiële redenen is bepaald, in mindere mate door geografische overwegingen.

Historische context van de ruimtelijke ontwikkeling van het Stationgebied met zeven mijlslaarzen

1122: verlening stadsrechten; aanleg ommuring en Stadsbuitengracht (toenmalige Catharijnesingel).

Het Plan Moreelse (1664)

- De Gouden Eeuw: Utrecht profiteerde mee van de economische groei en bloei van Holland;
- De bestaande Catharijnesingel werd de belangrijkste handelsverbinding met Amsterdam;
- Burgemeester Moreelse ontwikkelde een plan voor westelijke stadsuitbreidingen;
- 1664: afgraving van grachtenstelsel van het Plan Moreelse, stadsuitbreiding werd geannuleerd;
- Het grachtenstelsel van het Plan Moreelse is al eeuwenlang de basis voor ruimtelijke ontwikkelingen in het huidige Stationsgebied.

Vanaf 1840: ontwikkeling als industrieel centrum

- De centrale ligging in Nederland bleek een gunstige factor voor spoorverbindingen;
- 1843: aanleg spoorverbinding Amsterdam-Utrecht-Arnhem, in 1855 met Rotterdam;
- Vestiging spoorwegindustrieën, distributiekantoren en andere bedrijvigheid;
- 1892: ingebruikname Merwedekanaal, onder andere nieuwe transportverbindingen;
- Industrieterreinen in gebied tussen Merwedekanaal en sporen;
- Stijging inwoneraantal, nieuwe woonwijken;
- Druk op centrum door cityvorming, met een groei van de kantoor- en winkelfunctie;
- 1917: eerste Jaarbeurs, verspreid over de stad, waaronder op het Vredenburg (en de Maliebaan);
- 1920: uitbreidingsplan Berlage en Holsboer;
- 1921: opening van het eerste vaste Jaarbeursgebouw op het Vredenburg.

Jaren 50, 60, 70 van de 20^e eeuw

- 1954: toewijzing omliggende gebieden aan Gemeente Utrecht: explosieve stijging inwoneraantal;
- Nog eens verhoogde druk op oude binnenstad in combinatie met toenemend autogebruik;
- Ruim baan voor de auto; grootschaliger karakter verkeer; ingrijpende verkeersplannen;
- 1956: verkeersplan ir. M.E. Feuchtinger: een ringweg ter plaatse van de oude singel met radiale verbindingen naar de rondweg om de stad;
- 1962: aangepast plan ir. J.A. Kuiper: behoud oostelijk deel singel, nog geen Hoog Catharijne;
- 1963: gemeenteraadsbesluit bestemmingsplan: tekening overeenkomst met Bredero/Empeo;
- Ir. H.T. Vink maakt eerste ontwerp Hoog Catharijne;
- 1966: voltooiing Kuipers stedenbouwkundige 'basisplan voor de binnenstad', met de gedeeltelijke singeldemping, doorbraken en straatverbredingen, en inclusief Hoog Catharijne;
- 1973: opening van nieuw en modern overdekt winkelcentrum: Hoog Catharijne;
- De Jaarbeurs verhuisde naar de huidige locatie. De gebouwen aan het Vredenburg moesten plaatsmaken voor Hoog Catharijne en het muziekcentrum en werden gesloopt.

Cultuurhistorische waarden in het Stationsgebied

Voor het toenmalige ontwikkelingsplan UCP, het Utrecht Centrum Project, schreef een speciaal daarvoor in het lever geroepen werkgroep vanuit de gemeente Utrecht in 1995 de Cultuurhistorische Effect Rapportage. Dit rapport betreft een inventarisatie en waardering van de ruimtelijke cultuurhistorie. Deze behandelt cultuurhistorische waarden die te maken hebben met de doelstellingen uit de UCP (verbeteren van de sociale veiligheid, de kwaliteit van de openbare ruimte, onderlinge relaties tussen delen van de stad en daarmee de stedelijke structuur) en "die aan de verwezenlijking van de doelstelling kunnen bijdragen. Met name daar, waar een vruchtbare combinatie van bestaande (soms latente) kwaliteiten en nieuwe mogelijkheden kan leiden tot integratie en structuurversterking en tot een karakteristieke identiteit."¹¹

"In het plangebied van de UCP zijn als cultuurhistorische waardevolle elementen losse objecten vrijwel niet aan de orde, waardevolle lijnen en vlakken daarentegen des te meer. Bezieet men de belangrijkste structuurbepalende stedelijke ruimten in het plangebied, dan zijn dat naast de pleinachtige elementen van Vredenburg en Smakkelaarsveld vooral lineaire ruimten en assen."¹²

Vredenburg

- Vredenburg is een al vier eeuwen oud en wezenlijk stadsplein, met lange voorgeschiedenis;
- Vernoemd naar de burcht uit de 16e eeuw, archeologische overblijfselen zijn nog aanwezig;
- Van oudsher is het een van de hoofdtoegangen de stad in;
- Nadruk lag/licht op noord- en oostgevel; geen consistentie zuidkant, westkant niet pleinvormend;
- Markt en cultuur hoofdfuncties (1796 - 1941: oude schouwburg, v/a 1978: het muziekcentrum).

Smakkelaarsveld

- Vanouds een concentratiepunt en verblijfsfunctie bij hoofdingang van de stad;
- Karakteristieke hoofdvorm door twee bij de stadspoort samenkomende stedelijke assen: de inmiddels gedempte en verstedelijkte middeleeuwse Vleutense Vaart en de Leidsche Vaart;
- Visitekaartje! Medebepalend voor beeld dat (trein)reizigers hebben van Utrecht;
- In kader van Hoog Catharijne als groenzone ingericht, maar verworpen tot restruimte.

Singelzone

- Singelgordel omsluit sinds kort na 1122 de (binnen)stad: als kader een wezenlijk deel van de stedelijke hoofdstructuur; namelijk de oorspronkelijke vorm van de oude binnenstad;
- Draagt als cultuurhistorisch gegeven in grote mate bij de identiteit, herkenbaarheid en oriëntatie;

Hoog Catharijne en spoor

- Huidige bebouwing Hoog Catharijne tussen singel en spoor vormt een moderne invulling van de bouwblokken van de Stationswijk, te beschouwen als een late invulling van het plan Zocher uit 1829. Dit was op zich weer een 19e eeuwse uitwerking van het 17e eeuwse plan Moreelse;

---

¹¹ Werkgroep CHER (Stadsontwikkeling Monumenten), *Cultuurhistorische Effect Rapportage betreffende het Utrecht Centrum Project* (Utrecht, 1995), p. 9.

¹² Idem, p. 13.

- Hoog Catharijne derhalve inpasbaar in de hoofdstructuur die feitelijk door het grachtenstelsel van het uitbreidingsplan uit 1664 werd bepaald.
- Leidsche Vaart: als belangrijke transportverbinding verworden tot stedelijke hoofdas

Croeselaan en omgeving

- Gebied tussen spoorlijn en Croeselaan betreft de moderne invulling van de meest westelijke strook van de hoofdstructuur van de 17^e eeuwse stadsuitbreiding: tussen ruisvaart en (derde) Moesgracht;
- Opvallend dat in deze strook de rechthoekige 17^e eeuwse verkaveling bepalend is, terwijl aan de overkant –ten westen van de Croeselaan– de schuin weglopende middeleeuwse verkaveling nog steeds een grote rol speelt. Onder meer danken de Jaarbeursgebouwen hieraan hun oriëntatie. De Van Zijstweg, oorspronkelijk 't Kleine Lijnpad en thans een onaanzienlijk zijstraatje, komt voort uit een oude landweg langs een middeleeuwse perceelgrens; het tracé is later gewijzigd.

Westplein en omgeving

- Samenkomst van vijf historisch belangrijke stedelijke assen;
- Nabijgelegen Damstraat maakt deel uit van middeleeuwse wegenpatroon ter plaatse;
- Verbindingsknooppunt tussen de binnenstad en het westen van Utrecht, als kop van Lombok.

Ruimtelijke vertaling Plan Moreelse

- Moreelse plande drie evenwijdige grachten ten westen van de Catharijnesingel. Het gebied tussen spoorlijn en Croeselaan betreft de moderne invulling van de meest westelijke strook van de hoofdstructuur van de 17^e eeuwse stadsuitbreiding: tussen Kruisvaart en (derde) Moesgracht. Zo vult Hoog Catharijne in feite de invulling van het noordelijke deel van de oostelijke strook in en beslaat het spoorwegemplacement over vrijwel de volle lengte de middenstrook tussen de eerste en tweede Moesgracht (thans Kruisvaart). Deze hoofdstructuur is opgepakt in Plan Berlage, waaraan de Croeselaan zijn belangrijke rol ontleent.
- Tevens werden enkele dwarsgrachten aangelegd. Deze zijn minder herkenbaar op de huidige kaart. Het spooreplacement heeft er vrij rigoureus doorheen gesneden. In het programma van de UCP stond de verbetering van de verbinding tussen het westen en oosten van de sporen reeds centraal, dit is een lang gekoesterde wens voor verbetering van het gebied.¹³

---

¹³ Visser, K., *Dertig jaar stadsontwikkeling in Utrecht. 1970–2000* (Utrecht, 2001), p.229.

Architectuur en stedenbouw in het Stationsgebied vanaf de jaren zestig

Een korte historiografie over de architectuur en stedenbouw van het Stationsgebied

Volgens de CHER/UCP "zijn als cultuurhistorische waardevolle elementen losse objecten vrijwel niet aan de orde, waardevolle lijnen en vlakken daarentegen des te meer"¹⁴. Het is niet de eerste en enige keer dat deze constatering wordt gedaan. Al in een vroeg stadium, namelijk in de aanloop naar de ontwikkeling van Hoog Catharijne, trok ook Empeo de volgende conclusie: "de betrekkelijke zelfstandigheid van het gebied en de omstandigheid dat waardevolle monumenten ontbreken, zijn van groot belang, omdat het gebied daardoor gemakkelijker vatbaar is voor moderne methoden van city-vorming"¹⁵

Met de sloop van de Stationswijk verdween de bebouwing van het gebied, waarover op dat moment niet op een manier werd geoordeeld dat het kans maakte op een beschermde status. Zelfs 'De Utrecht', een prachtig Jugendstilpand, had destijds geen beschermde status.

De beschikbare literatuur over de wording en ontwikkeling van Hoog Catharijne door de afgelopen decennia heen richtten zich zonder uitzondering op de grootschaligheid, complexiteit en functionaliteit van het project en de gevolgen ervan met name voor de openbare ruimte. Het resultaat, namelijk het bouwwerk zelf, wordt over het algemeen als niet meer dan een flink stuk betonmassa beoordeeld.

Waar de architectuur eenvoudig is te categoriseren als een uniek product van de functionele stroming en, is vervolgens door geen architectuurhistoricus de uitdaging opgepakt om de diverse specificaties, verschijningsvormen en karakteristieken van het gehele complex te onderzoeken en uit de doeken te doen. De historiografie heeft zich in feite puur op de stedenbouw gericht.

Overigens betekent dit, **op enkele panden in de periferie van het Stationsgebied na**, dat de moderne architectuur van Hoog Catharijne geldt als de langst bestaande bebouwing in het gebied.

De functionele stedenbouw en architectuur in het Stationsgebied

Het project Hoog Catharijne zou tevens beoordeeld moeten worden vanuit de tijd en plaats van de ontwikkeling, namelijk de tijd van het Amerikaanse voorbeeld en de functionele architectuur, in het uitdijende Utrecht van relatief kort na de oorlog.

"Het plan sloot naadloos aan bij de heersende trend van economische schaalvergroting: door het plan werden economisch laagwaardige functies (...) verdreven ten bate van economisch sterkere functies. Tegelijkertijd liep de functionalistische opzet in de pas met de heersende stedenbouwkundige mode, die functie- en verkeersscheiding als uitgangspunt had. De psychologische component mag zeker niet onderschat worden: voor een stad op weg naar het jaar 2000 leek de toekomst binnen handbereik!"¹⁶;

Ook het Utrechts Nieuwsblad schreef al in 1954: "'City-vorming, verkeersverbetering, het plan Leidseveer, het plan Stationsplein, de doorbraken in de binnenstad (...), Utrecht kan voorlopig vooruit'"¹⁷

---

¹⁴ Werkgroep CHER (Stadsontwikkeling Monumenten), *Cultuurhistorische Effect Rapportage betreffende het Utrecht Centrum Project* (Utrecht, 1995), p. 13.

¹⁵ Bouter, H., *De wording van het winkelhart van Nederland* (Utrecht, 1993), p. 36.

¹⁶ Bouter, H., *De wording van het winkelhart van Nederland* (Utrecht, 1993), p. 80.

¹⁷ Idem, p. 15.

Architectuur en stedenbouw samengevat

In het kader van:

- Een toename van het inwoneraantal;
- Een explosieve groei van het autogebruik¹⁸;
- Een groeiende behoefte aan cityvorming;
- Heersende opvattingen over (functionele) architectuur en stedenbouw;
- Gebrek aan breed gedragen waardering voor de bestaande bebouwing;

Waren de volgende ontwikkelingen een logisch gevolg:

- Scheiding van functies;
- Scheiding van verkeersstromen auto- en busverkeer, en fiets- voetgangersverkeer;
- Grootschalige bebouwing, met beton als basis;
- Als gevolg een verhoogd overdekt winkelcentrum;
- Een station op +6 meter;
- Verhuizing van de Jaarbeurs;
- Verbeteringen aan de infrastructuur, in het bijzonder voor autogebruik;
- Met een singeldemping als gevolg;
- Kortom, een voor Nederlandse begrippen uniek exponent van de functionele architectuur en stedenbouw.

Veranderende opvattingen over architectuur en stedenbouw en de toekomst

"De plannen voor Hoog Catharijne werden op stedenbouwkundig vlak aanvankelijk erg gewaardeerd."¹⁹ In de loop van de tijd heeft een verandering opgetreden in de zienswijze op stedenbouw. De stad heeft de negatieve bijverschijnselen die bleken te kleven aan de eens revolutionaire ideeën van de functionele architectuur en stedenbouw, aan den lijve ondervonden. Scheiding van functies en verkeersstromen leidden tot onaantrekkelijke openbare ruimte, een groot gevoel van onveiligheid. Daarnaast heeft massaal betongebruik het stadsaanzicht niet zozeer positief beïnvloed. Intensief autogebruik tenslotte heeft de aantrekkingskracht van en de toegankelijkheid tot de binnenstad flink aangetast.

Waar Le Corbusier²⁰ enkele decennia eerder groot revolutionair was, hadden de theorieën van Jane Jacobs²¹ een enorme impact. Een voorbeeld van haar invloed is de discussie die momenteel speelt over de invulling van de plinten.

Geen theorie of idee die architectuur of stedenbouw betreft is zaligmakend gebleken. Uitvoeringen kenden hun beperkingen en maatschappelijke behoeften zijn veranderd. Alle gedachten in overweging genomen hebbende, hebben we in ieder geval de indruk op de goede weg te zitten.

---

¹⁸ Idem, p. 22.

¹⁹ Visser, K., *Dertig jaar stadsontwikkeling in Utrecht. 1970-2000* (Utrecht, 2001), p.20.

²⁰ Le Corbusier, Frans architect en stedenbouwkundige, en zijn ideeën zijn van grote invloed geweest. Hij was een van de grote uitdragers van de functionele architectuur en stedenbouw.

²¹ Jane Jacobs en haar *The Death and Life of Great American Cities* (New York, 1961) hebben de ideeën van de functionele architectuur en stedenbouw in een ander daglicht gezet.

Bijlage 7: Verwijzingen

Bronnen- en literatuurlijst

- Blekendaal, M., *Dertig jaar na de opening van Hoog Catharijne*. In: Historisch Nieuwsblad, september 2003, nr. 7;
- Blijstra, R., 2000 jaar Utrecht. *Stedenbouwkundige ontwikkeling van castrum to centrum* (Utrecht, 1969);
- Buiten, H., *De wording van het winkelhart van Nederland* (Utrecht, 1993);
- Jansen, K. Visser, G., *Stadsplein Utrecht. Een zoektocht* (Utrecht 2010);
- Renes, H., *Historische atlas van Utrecht. Twintig eeuwen ontwikkeling in kaart gebracht* (Amsterdam, 2005);
- Santen, B. van, *Architectuur en stedenbouw in de gemeente Utrecht. 1850-1940* (Zwolle, 1990);
- Verbart, J., *Management van ruimtelijke kwaliteit. De ontwikkeling en verankering van inrichtingsconcepten in het Utrechtse stationsgebied* (Delft, 2004);
- Visser, K., *Dertig jaar stadsontwikkeling in Utrecht. 1970-2000* (Utrecht, 2001);
- Welstandscommissie Utrecht, *De schoonheid van Utrecht. De Welstandsnota Utrecht* (Utrecht, 24 juni 2004);
- Werkgroep CHER (Stadsontwikkeling Monumenten), *Cultuurhistorische Effect Rapportage betreffende het Utrecht Centrum Project* (Utrecht, 1995).

CU2030

De volgende bestuurlijke documenten (onder andere) staan direct ter inzage op de website www.cu2030.nl onder de kop "achtergrondinformatie". Het aanbod wordt geregeld ververs. Andere documenten zijn aanvraagbaar via stationsgebied@utrecht.nl.

- *Eindrapportage*: de Eindrapportage over het Referendum Stationsgebied 2002 en het Raadsvoorstel Eindrapportage 2002;
- *Masterplan*: het Masterplan, de samenvatting Masterplan en het Raadsvoorstel Masterplan;
- *Actualisatie Masterplan*: het Raadsvoorstel, het Referentiekader Bouwputmanagement, het Referentiekader Openbare ruimte, het Referentiekader Beheer en het Addendum Masterplan
- *Structuurplan*: Structuurplan, Bijlage 1: milieurapport en Bijlage 2: zienswijze
- *Plankaart Stationsgebied, mei 2010*
- *Verantwoordingsrapportage, april 2010*: de Verantwoordingskrant, de Verantwoordingsrapportage, de Bijlage Verantwoordingsrapportage en het Rapport Rekenkamer
- *Voortgangsrapportages*: 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 en 2011, de Voortgangsrapportage Muziekpaleis mei 2011 en de Kwartaalrapportage 2006
- *Bestuursrapportages*: 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 en 2011

Website

Op cu2030.nl vindt u alle actuele informatie over de plannen, inclusief foto's, tekeningen en impressies van het toekomstige Stationsgebied. Hoe ziet het nieuwe station eruit? Hoe verloopt de transformatie van Muziekcentrum tot Muziekpaleis? Ga naar de website voor actuele info.

Infocentrum

Hoe ziet het Stationsgebied er straks uit? Welke sfeer en uitstraling krijgt de stad? Hoe zit het met de bereikbaarheid? Waar komen woningen, winkels en kantoren? Loop eens binnen bij het Infocentrum (Vredenburg 40). Daar ziet u de toekomst van het Stationsgebied met eigen ogen. We organiseren ook ontvangsten voor groepen.

Adres Infocentrum

Adres Vredenburg 40
Telefoon 030-286 96 50
E-mail stationsgebied@utrecht.nl
Open maandag t/m vrijdag 13.00-17.30 uur
zaterdag 13.00-17.00 uur

cu2030.nl

